

Hermeneutyka pielgrzymowania św. Jana Pawła II według Joaquína Navarro-Vallsa. Uniwersalne klucze odczytania sensu aktów pątniczych

I. Wstęp

Współczesnemu renesansowi szlaków pielgrzymich w Europie, towarzyszy rozwój badań nad sensem i celowością aktów pątniczych. Zazwyczaj odpowiedzi na kwestie natury antropologicznej starają się udzielać socjologowie, posługujący się narzędziami statystyki oraz teologowie odwołujący się do zagadnień przestrzeni związanej ze sferą sacrum¹. Są również autorzy, którzy w sposób eklektyczny obserwacje empiryczne zestawiają z interpretacją rozumową. Jedną z nich jest Joaquín Navarro-Valls, który uważa, iż „konieczne jest przede wszystkim szukanie kryteriów interpretacyjnych, a w konsekwencji również pewnej stałej miary i równowagi między ideami i wydarzeniami, między faktami i interpretacjami”². W swych analizach wykorzystuje on dorobek teorii hermeneutyki. Odwołuje się m.in. do zwolennika teorii kręgu hermeneutycznego Friedricha Schleiermachera, którą jednak ubogaca o nowe spojrzenie³.

¹ M. Ostrowski, *Jan Paweł II o świętej przestrzeni pielgrzymowania*, „Studia Pastoralne” 2006, nr 2, Katowice 2006, s. 135–144.

² J. Navarro-Valls, *Rzecznik. Krok w krok za Janem Pawłem II*, przeł. K. Stopa, Warszawa 2010, s. 8.

³ Teoria kręgu hermeneutycznego została zainicjonowana przez Friedricha Schleiermachera. Według niej „wyjaśnianie całości, zawsze implikuje zrozumienie jej części i na odwrót: uchwycenie części implikuje uprzednie zrozumienie całości”. Navarro-Valls

Osoby przywoływane w tytule, to postaci wyjątkowe. Świętego Jana Pawła II, przedstawiać nie trzeba. Natomiast Hiszpan Joaquin Navarro-Valls, to postać, która była przez prawie dwadzieścia dwa lata głosem „następcy św. Piotra”. W latach 1984–2005, był rzecznikiem św. Jana Pawła II. Natomiast przez przeszło rok – rzecznikiem papieża Benedykta XVI.

Myśliciel, kiedy uczestniczy w doświadczeniach empirycznych, stara się je rozumowo interpretować. Tak też rzecz się ma z Joaquinem Navarro-Vallsem, który w czasie Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, w Alma Mater prof. Karola kard. Wojtyły, wygłosił referat: *Papież pielgrzym na drogach świata*. Tezy tego wystąpienia będą narzędziem interpretacji sensu pielgrzymowania św. Jana Pawła II oraz wyjaśnieniem celów – motywacji aktów pątnicznych współczesnych wędrowców do miejsc świętych.

II. Joaquin Navarro-Valls i jego hermeneutyka

Osoba, która dostarcza kluczy hermeneutycznych, do odczytania sensu pielgrzymowania św. Jana Pawła II (i pielgrzymowania w sensie ogólnym), to postać niezwykle barwna i erudycyjna. To człowiek, który przyszedł na świat i rozwijał się w kolebce „pielgrzymowania jakubowego” – w Hiszpanii. Joaquin Navarro-Valls urodził się 16 listopada 1936 roku w Kartagenie. W tym też mieście ukończył szkołę średnią (Deutsche Schule w Kartagenie). Następnie rozpoczął studia medyczne na uniwersytecie w Granadzie, które kontynuował na uniwersytecie w Barcelonie.

W 1961 roku, z najwyższym wyróżnieniem ukończył studia w dziedzinie medycyny i chirurgii. Studia medyczne kontynuował w dziedzinie psychiatrii, które zakończył pracą doktorską dotyczącą zaburzeń psychicznych spowodowanych urazami czaszki. W czasie prac nad doktoratem pełnił funkcję asystenta na wydziale lekarskim. W 1968 roku ukończył dziennikarstwo na Uniwersytecie Navarry w Pampelunie,

---

w odróżnieniu do niemieckiego filozofa dopuszcza wykładnie poza psychologiczne i poza gramatyczne. Pozytywnie odnosi się do interpretacji historycznej, twierdząc iż jest ona elementem hermeneutyki chrześcijańskiej. W wykładzie *Papież pielgrzym na drogach świata*, stwierdza: „Oczywiście, wyjście na spotkanie z człowiekiem oznacza z konieczności spotkanie z historią człowieka. Historia już się wydarzyła, ale dla pamięci historycznej jej ślad jest obecny w biografii dzisiejszych ludzi. Poszukiwanie tej historii, jej poznanie i interpretacja za pomocą hermeneutyki chrześcijańskiej oznacza oddanie sprawiedliwości człowiekowi. Jan Paweł II świadomie prowadzi swe pielgrzymowanie w ten sposób, aby nie unikać w nim historii. Częścią jego wędrowania jest konfrontacja wiary z przeszłymi faktami sytuacjami: zarówno tymi, które zostały naznaczone śladem heroicznej świętości, jak i tymi, na których odcisnęło się znamię ludzkiej przewrotności”; zob. J. Navarro-Valls, *Rzecznik...*, dz. cyt., s. 9; J. Navarro-Valls, *Papież pielgrzym na drogach świata*, tłum. J. Merecki SDS, niedruk – rękopis, Lublin 18 V 2000 r.

a w 1980 r. komunikację społeczną na tej samej uczelni. W latach 1977–1984 był korespondentem zagranicznym madryckiego dziennika „ABC” dla obszaru Włoch oraz wschodnich i południowych rubieży Morza Śródziemnego (Egipt, Grecja, Izrael, Algieria, Turcja). W czasie swojej pracy, był specjalnym wysłannikiem gazety do krajów afrykańskich i azjatyckich (Japonia, Filipiny). Od 1979 roku był członkiem zarządu, a od 1983 do 1984 roku Prezydentem Stowarzyszenia Prasy Zagranicznej we Włoszech.

W dniu 4 grudnia 1984 roku św. Jan Paweł II powołał Joaquin Navarro-Vallsa na Dyrektora Biura Prasowego Stolicy Apostolskiej⁴. Na tej funkcji Hiszpan, był pierwszą w historii osobą nie Włochem, pełniącą *de facto* obowiązki rzecznika prasowego Stolicy Apostolskiej. Drugą zaś w historii osobą świecką⁵. Swą misję hiszpański lekarz i dziennikarz zakończył przeszło rok po śmierci św. Jana Pawła II – 11 lipca 2006 roku. Ze św. Janem Pawłem II odbył 80 podróży apostolskich, odwiedził 160 krajów⁶.

Joaquin Navarro-Valls jest numerariuszem Opus Dei. Założyciela tej organizacji św. Josemaríi Escrivá de Balaguer poznał w 1960 roku. W latach 1970–1975 swój rozwój duchowy pogłębiał w Rzymie, u boku założyciela organizacji.

W tytule niniejszego referatu pojawia się termin hermeneutyka. Sięgając do greckiego źródłosłowu, dowiadujemy się, iż *hermenein* oznacza – wyjaśniać, odkrywać, czynić zrozumiałym. Arystoteles podkreślał tłumaczącą oraz wyjaśniającą funkcję hermeneutyki⁷. Hermeneutyka jest metodą, pomaga zrozumieć sensy wypowiedzi, czynów. Początkowo hermeneutyka była rozwijana przez filozofów greckich. Z tego okresu pochodzą pierwsze systemowe opracowania⁸. Teologiczna hermeneutyka pojawiła się w okresie patrystycznym. Jej celem była pomoc w zrozumieniu prawd wiary⁹. Od XIX wieku dostrzegalny jest renesans badań nad

⁴ S. Klimaszewski, *Rzecznik dwóch papieży*, „Niedziela”, 23/2006, s. 8; zob.: www.niedziela.pl/artukul/79421/nd/Rzecznik-dwoch-Papiezy (dostęp: 12.06.2016).

⁵ Pierwszym świeckim „rzecznikiem Stolicy Apostolskiej”, był Włoch – Federico Alesandrini (1905–1983), który pełnił funkcję Dyrektora Biura Prasowego Stolicy Apostolskiej w latach 1970–1976.

⁶ M. Kindziuk, *Z nikim się tak nie śmiałem!*, „Niedziela”, 17/2011, s. 22–23; zob.: <http://www.niedziela.pl/artukul/94686/nd/Z-nikim-sie-tak-nie-smialem> (dostęp: 12.06.2016).

⁷ Zob. J. Sochoń, *Hermeneutyka – wstępne rozpoznania*, „Warszawskie Studia Teologiczne”, VIII/1995, Warszawa 1995, s. 220.

⁸ Zob. Arystoteles, *Hermeneutyka; Topiki; O dowodach sofistycznych*, przeł. K. Leśniak, Warszawa 2013.

⁹ Zob. Św. Augustyn, *De doctrina christiana – O nauce chrześcijańskiej*, przeł. J. Sulowski, Warszawa 1989.

hermeneutyką. Do rozwoju hermeneutyki, przyczyniły się prace m.in. takich osób jak: Friedrich Schleiermacher (1768–1834), Wilhelm Christian Ludwig Dilthey (1833–1911), Martin Heidegger (1889–1976), Hans-Georg Gadamer (1900–2002), Paul Ricoeur (1913–2005), Jürgen Habermas (ur. 1929)¹⁰. Wielość aspektów w badaniach nad hermeneutyką powoduje, iż pojawiają się jej różne odmiany (filozoficzna, teologiczna, prawnicza). W niniejszym tekście hermeneutyka występuje w znaczeniu wyływającym ze źródłostwo. Jest rozumiana jako sztuka wyjaśnienia sensu pielgrzymowania, według interpretacji Joaquin Navarro-Vallsa.

W dniu 18 maja 2000 roku, w Roku Wielkiego Jubileuszu Millenium, w dniu kiedy św. Jan Paweł II kończył 80 lat, Joaquin Navarro-Valls na zaproszenie ks. prof. Tadeusza Stycznia przybył na Katolicki Uniwersytet Lubelski i wygłosił referat: *Papież pielgrzym na drogach świata*¹¹. We wstępie wystąpienia Hiszpan zachowuje ostrożność, pewien dystans do tematu, który ma poruszać, stwierdza mianowicie, iż „dzisiaj [2000 rok, przyp. autora] nie jest możliwe – i będzie tak jeszcze przez wiele lat – oddanie sprawiedliwości temu pontyfikatowi poprzez jego adekwatną syntezę interpretacyjną, i to nawet w tym jednym aspekcie, o refleksje na temat którego zostałem poproszony, to jest w aspekcie pielgrzymowania Jana Pawła II... trudność płynie właśnie z ogromnej ilości tych źródeł, a jeszcze bardziej z niezwykłego bogactwa duchowego, historycznego i ludzkiego, jakie w nich się kryje”¹². Autor mimo powyższego zastrzeżenia, stara się udzielić odpowiedź na pytanie o sens podróży „Papieża włóczęgi”, jak mawiał o sobie św. Jan Paweł II, stara się udzielić odpowiedzi na kwestię: *co w rzeczywistości dzieje się za sprawą tego pielgrzymowania?*

Na początku swojego „wędrownego pontyfikatu”, w 1980 roku, św. Jan Paweł II przy okazji wizytowania jednej z rzymskich parafii, został zapytany przez dziecko: „Ojciec Święty, dlaczego ciągle jeździsz po świecie?”. Odpowiedź Papieża była prosta, a zarazem niezwykle głęboka w swym przesłaniu: „Jeżdżę, bo nie cały świat jest tutaj”. Ten, który z Rzymu udzielał błogosławieństwa *Urbi et Orbi* dostrzegał, iż inaczej jak to miało miejsce w starożytności i średniowieczu, Rzym nie jest już miejscem, w którym decydują się losy świata, gdyż: „nie wszystkie problemy tego świata są określone przez te same parametry kulturalne, intelektualne i moralne, jakie istnieją tutaj [Rzym, przyp. autora]”¹³. J. Navarro-Valls

¹⁰ Zob. S. Gallagher, *Hermeneutics and the Cognitive Sciences*, „Journal of Consciousness Studies”, V. 11/2004, nr 10–11, s. 162–174.

¹¹ J. Navarro-Valls, *Papież pielgrzym...*, dz. cyt.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

uważa, iż poprzez podróże apostolskie Papież zanurzał się w konkretnej, unikatowej rzeczywistości. Nie przyświecał pielgrzymkom przypadek, czy też poznawcza i statystyczna potrzeba odwiedzenia nowego miejsca, kontynentu. Pielgrzymki były realizacją trojkiej misji pontyfikatu. Rzecznik Papieża tak ją określa: „po pierwsze musiał wprowadzić Kościół na drogę głębokiego dialogu z rzeczywistością kulturalną, społeczną i religijną... Po drugie musiał umocnić w wierze swoich braci, skłaniając ich do pogłębienia świadomości ich chrześcijańskiej tożsamości. I po trzecie, musiał ożywić w duszy chrześcijańskiej odpowiedzialność za działalność apostolską, której zagraża fałszywe rozumienie pojęcia tolerancji płynące z myśli oświeceniowej”¹⁴.

Pielgrzymowanie Papieża, było według J. Navarro-Vallsa odpowiedzią na potrójny kryzys: sensu, moralności i wiary. Biorąc pod uwagę fakt, iż potrójna misja, którą sprecyzował papieski rzecznik znajduje swoje oparcie w dokumentach Soboru Watykańskiego II, a przede wszystkim w dokumentach własnych św. Jana Pawła II, takich m.in. jak: Homilia Ojca Świętego Jana Pawła II wygłoszona w czasie Mszy św. rozpoczynającej uroczyste pontyfikat (22 X 1978), pierwsza encyklika (niejako programowa) *Redemptor hominis*, List Apostolski *Tertio Millennio Adveniente*.

Przytoczone dokumenty określają strategię realizacji potrójnej misji. Jest to strategia, którą ludzie zajmujący się kwestiami wiary w aspekcie teoretycznym nazywają „nową ewangelizacją”. Pielgrzymowanie zarówno samego Papieża, jak też milionów anonimowych pątników kroczących po różnych drogach świata jest realizacją tejże strategii.

W odniesieniu do pielgrzymowania papieża Jana Pawła II, J. Navarro-Valls dodaje jeszcze rozumienie pojęcia pasterza w nowych czasach. Przytacza on wypowiedź Jana Pawła II: *Kiedyś – kapłan mógł mieć nadzieję, że wierni przyjdą do niego. Dzisiaj to on musi iść i szukać ludzi*. Według Hiszpana, „to jest powód, dla którego podróże Papieża po pięciu kontynentach odegrały decydującą rolę nie tylko w ukształtowaniu sposobu, w jaki świat patrzy na pontyfikat, ale też – co jeszcze ważniejsze – wpłynęły na sposób, w jaki Kościół postrzega dziś swoją misję”¹⁵.

III. Klucze hermeneutyczne pielgrzymowania według J. Navarro-Vallsa

Jak zostało ukazane hermeneutyka pielgrzymowania św. Jana Pawła II, wywodzona jest przez Navarro-Vallsa ze współczesnej misji Kościoła katolickiego. Z uwagi na fakt powszechności, nie odnosi się ona tylko do

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

działalności głowy Kościoła, lecz powinna stanowić sposób odczytania sensu pielgrzymowania dla wszystkich współwyznawców. Odpowiedź na pytanie po co pielgrzymujemy, może być w świetle wykładu J. Navarro-Vallsa trojaka, a mianowicie – po to by: nawiązać dialog z napotykaną rzeczywistością kulturalną, społeczną i religijną; po to by: pogłębić świadomość i chrześcijańską tożsamość; po to by: w przestrzeni publicznej dawać świadectwo wiary – pielgrzym jako współczesny apostoł.

1. Dialog z napotykaną rzeczywistością kulturalną, społeczną i religijną

W Liście Apostolskim *Tertio Millennio Adveniente* z 1994 roku, który dotyczył przygotowań do Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, św. Jan Paweł II pisał: „Ważnym czynnikiem w realizacji Soboru Watykańskiego II stało się *papieskie pielgrzymowanie*. Zapoczątkował je Jan XXIII... rozszerzył ten program Paweł VI... Obecny pontyfikat program ten jeszcze bardziej rozszerzył, poczynając od Meksyku, w związku z III Konferencją Ogólną Episkopatu Ameryki Południowej w Puebli w 1979 roku; z kolei, w tym samym roku, nastąpiła pielgrzymka do Polski, w związku z Jubileuszem 900-lecia śmierci św. Stanisława Biskupa i Męczennika. Dalsze etapy tego pielgrzymowania są znane. Pielgrzymki stały się systematyczne, docierając do Kościołów lokalnych na wszystkich kontynentach, ze szczególną troską o *rozwój relacji ekumenicznych* z chrześcijanami różnych wyznań. Z tego punktu widzenia nabierają szczególnego znaczenia odwiedziny w Turcji (1979), w Niemczech (1980), w Anglii, Walii i Szkocji (1982), Szwajcarii (1984), krajach skandynawskich (1989), a ostatnio w krajach bałtyckich (1993). W tej chwili celem pielgrzymowania najbardziej upragnionym staje się oprócz Sarajewa w Bośni-Hercegowinie, Bliski Wschód, poczynając od Libanu, z kolei Jerozolima i Ziemia Święta. Byłoby rzeczą bardzo wymowną, gdyby w perspektywie Roku 2000 udało się nawiedzić te wszystkie *miejsca, które leżą na drodze wędrówki Ludu Bożego Starego Przymierza*, poczynając od miejsc związanych z Abrahamem i Mojżeszem, poprzez Egipt i górę Synaj, aż do Damaszku, miasta, które było świadkiem nawrócenia św. Pawła¹⁶.

Pielgrzymowanie to otwartość na nową nieznaną kulturę. Biorąc pod uwagę tylko i wyłącznie pieszego drogi pątnicze, możemy dostrzec, iż znajdują się one w różnych kręgach kulturowych. Czym innym jest pielgrzymka do Kibeho w Rwandzie, El Cobre na Kubie, czy też Santiago de Compostela, Jerozolimy lub Rzymu. Mimo iż wszystkie wymie-

¹⁶ Św. Jan Paweł II, *List Apostolski Tertio Millennio Adveniente*, pkt. 24, www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/tertio.html (dostęp: 25.06.2016).

nione ośrodki związane są z tą samą religią, to jednak kręgi kulturowe, w których znajdują się sanktuaria, bardzo się od siebie różnią. Ci którzy wędrowali do Santiago de Compostela na Półwyspie Iberyjskim doskonale wiedzą, iż każda droga ma swoją specyfikę. Nie chodzi bynajmniej o aspekt krajobrazowy, lecz przede wszystkim kulturowy. Inne są doznania w andaluzyjskim królestwie flamenco, gdzie swój bieg rozpoczyna *Camino Via de la Plata*, inne natomiast w stolicy corridy Pampelunie, przez którą przebiega *Camino Francés*. Zanurzanie się w tą specyficzność kulturową ubogaca pątnika.

Pielgrzymi dialog kulturowy działa jednak w dwie strony. Relacja obcy – tubylec, jest również cennym doświadczeniem dla mieszkańców terenów, przez które przebiegają szlaki. Nowe wzory kulturowe, które niesie ze sobą pielgrzym przenikają do dotychczasowych wzorów kulturowych funkcjonujących w społecznościach. Obraz Azjaty-pielgrzyma idącego do Santiago de Compostela jest w XXI w. normalną rzeczywistością. Hiszpanie poznali orientalne wzory zachowań, upodobania i obyczaje. Nie znali jednak tego ich przodkowie żyjący kilka wieków wcześniej, którzy pąc łacińskiego pielgrzyma ochraniali przed Maurami (np. Zakon Rycerski św. Jakuba).

Na rolę dialogu z napotykaną rzeczywistością społeczną, zwracał uwagę sam św. Jan Paweł II. W „Akcie Europejskim” wygłoszonym w Santiago de Compostela 9 listopada 1982 r. Papież stwierdza: „Pielgrzymki do Santiago były jednym z przemożnych czynników, jakie sprzyjały wzajemnemu zrozumieniu tak różnych ludów europejskich, jak ludy romańskie, germańskie, celtyckie, anglosaskie i słowiańskie. Pielgrzymowanie zbliżało, umożliwiało kontakt i jednoczyło ludy, do których z upływem wieków docierało przepowiadanie świadków Chrystusa i które przyjmowały Ewangelię, a równocześnie – można powiedzieć – kształtowały się jako ludy i narody”¹⁷. Dialog społeczny w połączeniu z Ewangelią miał według św. Jana Pawła II moc narodotwórczą.

Pojawił się również inny element dialogu społecznego, a mianowicie sposób postępowania względem człowieka w drodze. Rozkwit migracji pątniczych w średniowieczu, doprowadził do powstania sieci hospicjów, gdzie pielgrzym mógł otrzymać pomoc. Zarówno w czasach dawnych jak i obecnie funkcjonowały dwa rodzaje świadczonej pomocy: pomoc wolontaryjna, jako spełnianie cnoty miłosierdzia względem pątnika oraz pomoc komercyjna, gdzie za udzielane świadczenia pobiera się opłaty. Zarówno jedna forma, jak i druga mają swoje zalety. Dialog pomiędzy

¹⁷ Św. Jan Paweł II, *Akt Europejski*, www.swjakub.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=118&Itemid=87 (dostęp: 25.06.2016).

pielgrzymem, a wolontariuszem wytwarza specyficzną więź, tworzy się atmosfera niemal sakralna. Bowiem jak odebrać ewangeliczny element obmycia stóp pątnicznych, jaki praktykują członkowie bractwa jakubowego na włoskim odcinku *Via Francigena* (Abbadia a Isola, Radicofani)? Również przyjmowanie opłat za udzieloną pomoc ma głębszy sens. Pielgrzymka jest bowiem wyrzeczeniem również materialnym dla wędrowca. Natomiast społeczności miejsca, w które pątnik przybywa, dostarcza środków do egzystencji. Znane są rejony Hiszpanii, gdzie ruch pątniczy przyczynił się do reanimacji wspólnot lokalnych (np. El Acebo).

J. Navarro-Valls zwraca uwagę także na dialog religijny, jako jeden z sensów pielgrzymowania. Sam Papież – mówi rzecznik „podróżował do krajów, gdzie chrześcijanie stanowią większość, i do krajów, w których – jak na przykład w Pakistanie czy w krajach skandynawskich – katolicy są mniejszością”¹⁸. Wszędzie jako pielgrzym, był przyjmowany. Również w krajach muzułmańskich (np.: Turcja, Maroko).

Współczesny pielgrzym także może włączyć się w ten dialog religijny. Szlaki pątnicze wiodą bowiem też po krajach niekatolickich. W ostatnich latach rozwija się ruch pielgrzymkowy do Trondheim, miejsca złożenia relikwii św. Olafa. Droga św. Olafa biegnąca przez Szwecję i Norwegię znajduje się w krajach protestanckich, mimo iż odnosi się do kultu świętego kościoła katolickiego. Podobnie w Turcji – kraju islamskim, znajduje się Szlak św. Pawła. Szlak *Via Francigena* rozpoczyna się w Anglii – kraju gdzie większość stanowią wyznawcy religii protestanckich, przebiega przez Szwajcarię, gdzie sytuacja jest analogiczna do angielskiej. Osoby kroczące po tych drogach chcąc nie chcąc muszą być otwarte na dialog religijny.

2. Pogłębienie świadomości i chrześcijańskiej tożsamości

Drugim kluczem hermeneutycznym, jaki można odkryć w wykładzie J. Navarro-Vallsa jest pogłębienie świadomości i chrześcijańskiej tożsamości. Św. Jan Paweł II w „Liście Apostolskim Tertio Millennio Adveniente”, stwierdza: „Całe życie chrześcijańskie jest jakby wielkim *pielgrzymowaniem do domu Ojca*, którego bezwarunkową miłość do każdego człowieka, a zwłaszcza do «syna marnotrawnego» (por. Łk 15, 11–32), odkrywamy na nowo każdego dnia. To pielgrzymowanie angażuje wnętrze osoby, rozszerza się na wspólnotę wierzących, aby ostatecznie ogarnąć całą ludzkość”¹⁹. Rzecznik papieża zaświadczał, iż w czasie podróży pa-

¹⁸ J. Navarro-Valls, *Papież pielgrzym...*, dz. cyt.

¹⁹ Św. Jan Paweł II, *List Apostolski Tertio Millennio Adveniente*, pkt. 49, www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/tertio.html (dostęp: 25.06.2016).

pieskich wielokrotnie był świadkiem, gdzie poza programem oficjalnym odbywał się „program Boga”. Pielgrzymka to czas „otwarcia na tchnienie Ducha Świętego”. Joaquín Navarro-Valls ujmuje to w ten sposób: „w centrum ikonografii podróży tego pontyfikatu obecny jest Papież, ale to nie jego osoba jest jej centrum: w centrum znajduje się znak większej Rzeczywistości, którą on przybliża, czyniąc ją niemal dotykálną”²⁰.

W czasie pielgrzymek Papieża plany „układała większa Rzeczywistość”, podobnie dzieje się w czasie wędrówki, którą odbywają na szlakach europejskich setki tysięcy pątników rocznie. Bez względu na to czy ktoś jest znany, tak jak Marek Kamiński, czy też trochę mniej jak Ryszard Bożek, doświadcza w drodze, iż obok jego zamierzeń realizują się inne plany, których nikt nie zakładał i miało ich nie być. Marek Kamiński po ukończeniu *Camino de Santiago* tak opisał swoją wyprawę: „cała podróż była drogą, która w pewnym sensie mnie przywołała... To znaczy, że miałem taki wewnętrzny głos, że trzeba tam po prostu pójść. Wołanie ducha rzeczywiście jest jakąś tajemnicą, ale wiara i Bóg też nią są. Tak naprawdę sam do końca nie wiem, czemu wyruszyłem – nie umiem tego wytłumaczyć... Człowiek buduje sobie jakieś wyobrażenia o tych założeniach – że może być tak albo inaczej. Tak naprawdę, jeśli na drodze któreś z nich okaże się sensowne, to rzeczywiście można je realizować. Ale nie jest tak, że coś koniecznie musisz zrobić – musisz medytować, musisz kontemplować, musi coś wynikać z rozmów z ludźmi”²¹. W analogiczny w sensie istotowym sposób swoje doświadczenia „camino” opisuje pielgrzym wojskowy Ryszard Bożek, który w drodze odkrywał nieznane wcześniej przestrzenie swojej duszy²².

Odkrycie lub pogłębienie chrześcijańskiej tożsamości to również to, co nadaje sens pielgrzymowaniu. W *Akcje Europejskim*, św. Jan Paweł II stwierdza: „tożsamości europejskiej nie można zrozumieć bez chrześcijaństwa i że w nim właśnie znajdują się te wspólne korzenie, z których wyrosła i dojrzała cywilizacja starego kontynentu, jego kultura, jego dynamika, jego przedsiębiorczość, jego zdolność do konstruktywnej ekspansji także na inne kontynenty, jednym słowem to wszystko, co stanowi o jego chwale. Jeszcze dzisiaj dusza Europy pozostaje zjednoczona, ponieważ oprócz tych wspólnych początków żyje wspólnymi wartościami

²⁰ J. Navarro-Valls, *Papież pielgrzym...* dz. cyt.

²¹ Marek Kamiński: *nie zwariowałem*, wywiad Piotra Żyłki z Markiem Kamińskim dla portalu deon.pl, www.deon.pl/religia/duchowosc-i-wiara/zycie-i-wiara/art,1923,marek-kaminski-nie-zwariowalem-wywiad.html (dostęp: 29.06.2016).

²² Zob. R. Bożek, *Nauka pokory na camino – osiem wieków po św. Franciszku. Okiem niedoślego ateusza*, [w:] *Święci i błogosławieni na Drodze św. Jakuba – w 800. rocznicę pielgrzymki św. Franciszka z Asyżu do Santiago de Compostela*, Kraków 2014, s. 399–405.

chrześcijańskimi i ludzkimi, takimi jak: godność osoby ludzkiej, głębokie przywiązanie do sprawiedliwości i do wolności, pracowitość, duch inicjatywy, miłość rodzinna, szacunek dla życia, tolerancja, pragnienie współpracy i pokoju, które są jej cechami charakterystycznymi”²³.

Szczególnie dziś, słowa o właściwie pojętej tolerancji, współpracy i pożądanu pokoju są na miejscu. Współczesna Europa pragnie tych wartości nie mniej niż w czasach obrony przed Maurami. Jak pokazuje rzeczywistość, pojęcie tolerancji mające swoje źródła w trendach oświeceniowych, jest falsyfikowane przez bieg historii. Życiodajna cywilizacja łacińska, która stała się osnową pielgrzymstwa w wiekach średnich, musi aktywnie wskazywać kierunki rozwiązania zawitych kwestii związanych z rozmyciem tożsamości współczesnej Europy!

3. Świadczenia wiary – pielgrzym jako współczesny apostoł

Jako trzeci klucz, Navarro-Valls wskazuje ożywienie duszy apostołskiej współczesnych chrześcijan. W 2000 roku dla szerszych odbiorców ta interpretacja wydawała się niezrozumiała. Jednak dziś ów dysonans poznawczy z przeszłości, jest o wiele łatwiej zrozumieć. Trzeba stwierdzić, iż przyczynia się do tego rzesza pielgrzymów. Ów apostołat skierowany jest zarówno do konsekrowanych, jak też świeckich.

Dokonując analizy historycznej, trzeba stwierdzić, iż pewne założenia związane z krzewieniem ducha apostołskiego wśród wiernych, św. Jan Paweł II miał od samego początku. W czasie homilii inauguracyjnej pontyfikatu w dniu 22 października 1978 roku, wypowiedział swoją misję. Bazując na słowach Ewangelii św. Jana: „Kiedy byłeś młody, przepasywałeś się i chodziłeś dokąd chciałeś, lecz gdy się zestarzejesz, wyciągniesz ręce swoje, a kto inny cię przepasze i poprowadzi tam, dokąd ty nie zechcesz” (Jan 21, 18), św. Jan Paweł II przytoczył historię rybaka z Galilei – św. Piotra, który odbył podróż do Rzymu posłuszny woli Bożej. Przybył po to, by świadczyć o Chrystusie²⁴.

Kolejny następca św. Jana Pawła II na Stolicy Piotrowej papież Franciszek na aspekt apostołstwa od samego początku zwraca wielką uwagę. Według niego zadaniem Kościoła, a więc wszystkich wiernych, jest: wędrować (*camminare*), budować (*edificare*) i wyznawać (*confessare*). Życie człowieka to ciągła wędrówka (ruch). W trakcie jego trwania człowiek

²³ Św. Jan Paweł II, *Akt Europejski*, www.swjakub.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=118&Itemid=87 (dostęp: 25.06.2016).

²⁴ Homilia Ojca Świętego Jana Pawła II wygłoszona w czasie Mszy św. rozpoczynającej (22 X 1978), www.mateusz.pl/jpii/habemus/hpapam3.htm (dostęp: 29.06.2016).

powinien budować na Chrystusowym fundamencie i wyznawać – świadczyć jego chwałę²⁵.

Na zakończenie lubelskiego wykładu Navarro-Vals dzieli się pewnym spostrzeżeniem: „Podczas gdy pielgrzymowanie Jana Pawła II trwa [słowa wypowiedziane w 2000 r. – przyp. autora], niektórzy przenikliwi obserwatorzy świata laickiego stwierdzają pewien fakt: w pejzażu kulturalnym Zachodu zaczyna się kruszyć antyreligijny przesąd, który w ostatnich wiekach był obowiązkową oznaką nowoczesności. Katalizatorem tego fenomenu jest niezwykle dzieło Jana Pawła II, więcej: sama postać stojąca za tym dziełem, w której prawda Kościoła «przyobleka się w ciało i krew oraz myśl osoby; wciela się w jednostkę, która w ten sposób nabiera wymiaru niezwykłego świadectwa» (Galii delia Loggia, «Corriere della Sera», 5 I 2000)»²⁶.

W krajach i regionach, gdzie tradycja katolicka była i jest żywotna, grzech „oczekiwania pasterzy na owce”, a nie „wychodzenia do nich”, niestety występuje. Pielgrzym często bywa tym, który pobudza do działania. Zaś w przestrzeni publicznej jest tym, który daje żywe świadectwo wiary – wyznaje (*confessare*).

IV. Podsumowanie

Zaprezentowany powyżej klucz hermeneutyczny zaproponowany przez Joaquina Navarro-Vallsa jest jedną z prób odpowiedzi na fundamentalne filozoficzne pytanie: *dlaczego (dia ti)?* Dlaczego ludzie pielgrzymują? Jaki jest sens bycia w drodze? Są to pytania na które można udzielać wielu odpowiedzi, gdyż różne motywy kierują działaniem konkretnych ludzi. Przedstawiona metoda pomaga uporządkować odpowiedzi. Artykuł bazujący na interpretacji Hiszpana, który kształcił się i przebywał w miejscach, przez które przebiegają najstarsze drogi pątnicze oraz był naocznym świadkiem setek papieskich podróży apostołskich, może być głosem w dyskusji na temat fenomenu współczesnego pielgrzymowania.

---

25 Homilia Ojca Świętego Franciszka wygłoszona w czasie Mszy św. w Kaplicy Sykstyńskiej na zakończenie konklawe (14 III 2013), www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/homilie/sykstynska_14032013.html (dostęp: 29.06.2016).

26 J. Navarro-Valls, *Papież pielgrzym...*, dz. cyt.

**Hermeneutics pilgrimage of St. John Paul II
by Joaquín Navarro-Valls. Universal keys sense
of meaning acts of pilgrimage**

Summary

The article presents one way of interpreting the meaning of pilgrimage. Author hermeneutical keys is longtime associate of St. John Paul II. He proposed the method of explaining the meaning of pilgrimage Polish Pope. This method is universal. It helps to explain the meaning of pilgrimage.

*Łukasz Stefaniak, dr
Konfraternia Św. Apostoła Jakuba Starszego
przy Katedrze Polowej WP
Warszawa*